

Zsugyel János

A MISKOLCI EVANGÉLIKUSSÁG ÉS SZOLGÁLATA A VÁROS FÉL ÉVEZREDES TÖRTÉNETÉBEN

I. A belvárosi evangélikus gyülekezet története

A kezdetekről

A miskolci evangélikusság történetének kezdeteiről szóló dokumentumok meglehetősen hézagosak, így ennek első harmadfél századáról a gyülekezet nem rendelkezik írásos dokumentumokkal. A jelenlegi gyülekezet írásos emlékei csak 1783-ig nyúlnak vissza. Azt azonban a város történetére vonatkozó feljegyzésekből tudjuk, hogy a reformáció tanai Luther Mártonnak a németországi Wittenberg templomának kapujára kiszögeezett 95 pontja miatt elindult egyházi reformtörekvései viszonylag hamar elérték városunkat is. A Diósgyőr, Miskolc és Csaba területén földesúri jogokat gyakorló Perényi-család a XVI. század első felében protestáns lett, s „cuius regio eius religio” elve alapján a birtokain élő népesség is a reformáció lutheránus, vagyis evangélikus irányzatára tért át. 1543-ban a város lelkésze Dévai Bíró Mátyás lett, akit gyakran „magyar Luther” jelzővel illetnek, bár idősebb korábban a reformáció kálvini irányzatának híve lett és Debrecenbe távozott. Később a miskolci protestánsok is a kálvini tanokat követték, s az evangélikusság gyülekezeti életéről Magyarország török megszállásának idejéből egyéb emlékünknél nincs. A török kiűzését követően a XVII. század végétől fokozatosan evangélikus vallású népesség telepedett le az országban, német és szlovák anyanyelvű telepések bukkantak fel Miskolcon és környékén is. Az akkoriban evangélikus vallású Szirmay-család arnóti birtokaira felvidéki szlovák evangélikus családokat telepített. 1681-ben törvény a vármegyében egyedül biztosította az arnóti evangélikus hívek jogát, hogy templomot, iskolát és lelkészt tartsanak fenn, és nyilvános istentiszteletet tarthassanak. Így az akkoriban csaknem ezer fős miskolci, diósgyőri és csabai evangélikus leányegyházak számára az arnóti evangélikus anyaegyház vált a gyülekezeti élet központjává.

A miskolci evangélikus gyülekezet alapításának időszaka (1783-1817)

A miskolci evangélikusság az önálló gyülekezeti létet az ellentmondásos történelmi szerepű II. József uralkodónak köszönheti. A felvilágosodás eszméin nevelkedett uralkodó 1781. évben adta ki híres türelmi rendeletét, melyben valamennyi alattvalója számára biztosította a szabad vallásgyakorlás jogát. Az anyagyülekezet alapításának és a templom építésének jogával mindazok a helységek élhettek, ahol legalább 100 protestáns család élt. A miskolci evangélikusság ezt a feltételt teljesítette, mivel a türelmi rendelet megjelenését követően már 1782-ben kérelmet intéztek az uralkodóhoz, melyet Bécsben Radvánszky Ferenc sajkóczai evangélikus földbirtokos, az arnóti gyülekezet és a vármegye evangélikusságának köztisztviselőjében álló felügyelője vezetésével küldöttség adott át. Az uralkodó 1783. augusztus 21-én kelt leiratában értesítette az evangélikus híveket, hogy a gyülekezet alapítására és a templom építésére vonatkozó engedélyt megadta. A rendelet kihirdetését követő napon a

miskolci gyülekezet megtartotta alakuló közgyűlését, melyen 371 család, 1288 hívő képviselőjében döntötte az anyaegyházközség alapításáról. A gyülekezet alapítói között 182 magyar, 128 szlovák és 61 német család volt található. Az alapító közgyűlést követően rövidesen bérbe vették a Kis-Hunyad és Nagy-Hunyad utca között lévő telket a rajta levő faépülettel együtt, melyet a gyülekezet első istentiszteleti helyeként 1783. november 30-án már fel is szenteltek. Később a telket a gyülekezet megvásárolta és kőtemplom építését határozta el. A türelmi rendelet előírásainak megfelelően a templom nem nyílhatott közvetlenül utcára, s nem rendelkezhetett toronnyal, valamint haranglábbal. Így a külsőre inkább raktárépületre emlékeztető épület volt a gyülekezet első temploma, mely a hívek adakozásából 1797. október 29-re épült fel, s a felszentelést követő évben orgonát is építettek Radvánszky Ferenc adományából. A gyülekezeti istentiszteleti élet külső kereteinek megteremtése csaknem másfél évtizedig tartott, de az önálló gyülekezeti élet kezdetétől adataink vannak arra vonatkozóan, hogy a miskolci evangélikusság iskolafenntartó is volt, a hívek gyermekeiket evangélikus magániskolában taníttatták. Mivel önálló iskolaépülettel kezdetben nem rendelkeztek, ezért a hívek által fizetett tanítók lakásában folyt az oktatás, ami a tanulók számának növekedésével már 1793-tól alsó és felső tagozatra megosztva történt.

A szeretetszolgálat keretében a gyülekezet 1806-ban szegényházat és ispotályt építtetett, s így hasonló célú városi intézmények hiányában saját erőből gondoskodott a rászoruló egyháztagokról. A hívek létszáma örömdetesesen gyarapodott, 1814-ben mintegy 2000 főt számláltak.

1817-ben a templomot istentisztelet közben villámcsapás érte, melynek következtében a tetőszerkezet és a templom berendezése jórészt megsemmisült, a lelkész és néhány hívő pedig megsebesült.

Az újrakezdés és megerősödés (1817-1847)

A leégett templom újjáépítése érdekében a gyülekezet, a város más felekezetei, de az egész ország megmozdult, s közadakozásból elkezdődtek az építési munkák. Az építés még be sem fejeződött, amikor 1819-ben hozzákezdtek a templomtorony és a sekrestye építéséhez is. Így az eredetileg egyenlő szárú görög kereszt alakú templomépület 1820 végére elnyerte ma is ismert formáját. Ugyan az 1843. évi, az egész belvárosra kiterjedő tűzvész alatt ismét megsemmisült a gyülekezet épületeinek tetőszerkezete, de az előrelátó hívek erre az időre már rendelkeztek elemi károk elleni biztosítással, ezért az újjáépítés költségeinek nagy része megtérült, így nem jelentett nagy terhet az egyház számára. A gyülekezet anyagi helyzetének stabilitására utal, hogy az újjáépítéssel egyidejűleg az 1817. évi tűzvészt követően hiányzó orgona pótlására is határozatot hoztak, s a lőcsei Zimmermann mester által készített orgonát 1845-ben 60 tagú gyülekezeti énekhar szolgálatával avatták fel.

Erre az időre a miskolci evangélikusság számban, erőben és tekintélyben egyaránt gyarapodott. A reformkori országgyűlések határozatai fokozatosan feloldották a protestáns híveket érő korlátozásokat. A gyülekezetben megszűntek a kezdetben meglévő (alapvetően az istentisztelet lebonyolításához és a templom berendezéséhez, az oltár és az oltárkép használatához kapcsolódó liturgiai jellegű véleményeltérésekből eredő) eltérő hagyományok miatti ellentétek, melyek a magyar, szlovák és német hívek közötti feszültségekhez és a gyülekezet első két lelkészének korai távozásához vezettek. A gyülekezet egységének megalapozása Risz Pál lelkész 1793 és 1834 közötti 41 éves szolgálatához kapcsolódik. Tevékenységével nemcsak a gyülekezet belső kohézióját, hanem a honi evangélikusság előtti tekintélyét is megteremtette. Az egyháztagok számának növekedését és a gyülekezet egyházmegyei meghatározó szerepét azzal értékelték, hogy 1819-től a lelkészt a hegyaljai egyházmegye főesperesévé választották.

A gyülekezeti élet fejlődése jótékony hatással volt az egyház szolgálatára a város közéletében. Az egyház által fenntartott iskola tanulói létszámának növekedése 1806-ban a fiú és lánytanulók elkülönített oktatásához, 1808-ban pedig az elemi iskola felső tagozatának gimnáziumi rangra történő emeléséhez vezetett. Az elemi iskola tanulóinak létszáma 1847-ben 142 fő volt. Az iskola végrendeletileg juttatott hagyatékokból könyvtárt, illetve múzeumot is alapított.

A gyülekezeti élet a szabadságharctól az első világháborúig (1848-1920)

A protestánsok teljes vallásszabadságát a szintén evangélikus felekezetű Kossuth Lajos javaslatára iktatták törvénybe az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharc alatt, ezért a miskolci evangélikus hívek is a forradalmi kormány feltétlen híveként tevékenykedtek. A gyülekezet csaknem mindegyik tagja nemzetőrként vagy honvédként szolgálta a szabadság ügyét. A szabadságharc bukását követően ezért a protestáns híveket és egyházi személyiségeket számos megtorlás érte. Gyülekezetünk gimnáziumának igazgatóját, Máday Károlyt, aki hazafias elkötelezettsége miatt nagy népszerűségnek örvendett a hívek és a város lakossága között, elfogták és a súlyos büntetéstől csak az mentette meg, hogy 1850-ben egy kis szepességi gyülekezet lelkészi állását vállalta el.

A Habsburg uralkodó a magyar egyházpolitikában a különböző felekezetek államtól való erős függését kívánta megvalósítani. A katolikus egyházzal 1855-ben konkordátumot kötött, de az evangélikus egyházzal nem jutott egyezsége, s így 1859-ben császári pátenssel kívánta megszüntetni az egyházi önkormányzatot. A császári pátens ellen a miskolci egyházköztség gimnáziumának korábbi igazgatója, Máday Károly, az egyházkerületi döntés alapján válaszul feliratot szerkesztett, melyben a pátens tarthatatlanságát jogi érvekkel mutatta ki, s visszavonását követelte. A nyílt szembeszegülés felbőszítette a hatalmat, Máday Károlyt bíróság elő idézték és a lelkészi szolgálattól örökre eltiltották, illetve két havi börtönre ítélték. A pátens és koncepció per ügye azonban felbolygatta a hazai és nemzetközi közvéleményt, így a kormányzat a pátens visszavonására és az elítélt lelkészt szabadon bocsátotta. A pátens visszavonásával az evangélikus egyház visszanyerte a tisztségviselők választásának jogát, így az egyházkerület szuperintendensévé 1860-ban a hallatlanul népszerűvé vált Máday Károlyt választották, akinek beiktatási ünnepe a miskolci gyülekezet templomában történt.

A miskolci gyülekezet ebben az időben elemi iskolát és gimnáziumot tartott fenn. Az osztrák elnyomó kormányzat az iskolák állami felügyeletének erősítésével is a magyar társadalom önállósági törekvéseit kívánta korlátozni. Az állami támogatások biztosítását az iskolák elhelyezésére és ellátottságára vonatkozó normatívák teljesítéséhez kötötte. A kis létszámú gyülekezet ezeket a követelményeket saját erejéből csak korlátozottan tudta teljesíteni, sem az iskolaépület szűkössége, sem az alkalmazott tanári kar alacsony száma nem felelt meg az előírásoknak. A gimnázium megszűnését kimondó 1855. évi kormányzati határozatot követően a gyülekezet háromosztályú reáliskolává szervezte át az intézményt. Ez a lépés haladékot adott a további fennmaradásra, de az intézmény fenntartásával kapcsolatos problémák továbbra is megmaradtak.

1861-ben a miskolci lelkész elhunytát követően Máday Károly szuperintendenst választotta meg a gyülekezet lelkészének, aki egyházkerületi feladatai mellett segédlelkészek segítségével látta el szolgálatát. Megválasztását követően nagy energiával látott munkához. Legfontosabb feladatának az 1819-ben megakadt templomépítés befejezését tekintette, így ennek eredményeképpen 1863-ban befejezték a torony építését, majd 1865-ben felavatták a

templom három harangját is, majd 1867-től toronyórát is létesítettek, melynek üzemeltetését Miskolc város által alkalmazott órásmeister végezte.

Máday Károly szuperintendens-lelkész lemondott lelkészi állásáról és 1866-ban helyére Zelenka Pál lelkészt választotta a gyülekezet, aki 44 éven keresztül szolgálta a gyülekezetet. Tevékenysége alatt számtalan területen gyarapodásnak indult az egyházközség. A gyülekezet az elemi iskola épületének a bővítését és a parókia épületének korszerűsítését vette tervbe. 1877-ben a régi lelkészlakást lebontották és a jelenlegi egyemeletes épületet húzták fel, illetve átadták négy tantermes elemi iskolát, melyben ebben az időben már négy osztály és négy tanító működött. Az evangélikus elemi iskola mellett a gyülekezet az egész város kulturális életére hatást gyakorló intézményt is nyitott. Hagyatéki rendelkezés miatt birtokába jutott árvai Teörök Sándor bíró, korábbi gyülekezeti felügyelő 3000 kötetes könyvtára, melynek elhelyezése a parókia épületének tanácstermében történt. A hagyatéki rendelkezésnek megfelelően a könyvtár látogatásának lehetőségét az érdeklődő miskolci polgároknak biztosították, így a város első nyilvános könyvtára és olvasóterme 1878-tól heti kétszeri nyitva-tartással itt működött.

Az 1878. évi nagy miskolci árvíz jelentős veszteséget okozott a gyülekezetnek. 19 evangélikus veszítette életét és a Pece és Szinva patakok árterületén elhelyezkedő egyházi ingatlanokban is jelentős kár keletkezett, a földszinti épületekben elhelyezett ingóságok (iskolai könyvtár és gyűjtemények) jórészt megsemmisültek. Az árvízkarok helyreállítása részben hazai és nemzetközi segélyekből, részben a gyülekezet tagjainak adakozásából három év alatt megtörtént, így a gyülekezet fennállásának 100 éves évfordulójára 1883-ban a templom berendezési tárgyainak megújítására, s új oltárkép megrendelésére került sor.

1888-ban megszűnt a gyülekezet által fenntartott gimnázium, mivel a Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter által leiratban közölt hiányosságokat a gyülekezet két év türelmi idő elteltével sem tudta saját erejéből felszámolni. Nem szűnt meg azonban a gyülekezet elkötelezettsége az oktatás ügye iránt. A gimnázium felszámolását követően felszabadult anyagi eszközök a tehetséges evangélikus ifjak továbbtanulását és szolgáló ösztöndíjalapként működtek tovább, majd az első világháború előtt folyamatos jövedelmet biztosító ingatlanbefektetést alapoztak meg, s így a háborús idők inflációs következményei nem érintették értékét.

Az egyházközség a Hunyadi utca 10. szám alatti telket és épületet vásárolta meg, hogy a gimnázium felszámolásából származó pénzügyi források értékállóságát biztosítsa. A lebontott épület helyére 1896-ban emeletes bérházat építettek, s az egyházi és iskolai ingatlanok korszerűsítését és felújítását is elvégezték. Az ingatlanfejlesztésre rendelkezésre álló gyülekezeti forrásokat 60 évi lejáratra felvett bankkölcsönből egészítették ki. Az építési munkák befejezéseként 1902-ben a templom épülete villanyvilágítást kapott, ami különösen az esti istentiszteleti alkalmak látogatottságára gyakorolt jótékony hatást. A gázfűtés bevezetése azonban nem volt eredményes, így a téli időszak istentiszteleti alkalmainak látogatottsága – különösen a téli ruházattal korlátozottan rendelkező szegényebb sorsú hívek és gyermekek körében – nem változott jelentősen, így a fűtést biztosító gázkályhákat költséges üzemeltetésük miatt utóbb leszerelték.

A gyülekezet által fenntartott elemi iskola egészen a századfordulóig eredményesen működött, sőt 1896-ban az egyházi ingatlanok fejlesztése keretében új, emeletes iskolaépületet építettek, s a négy tanító elhelyezését a gyülekezet szolgálati lakásokban biztosította. A törvényi előírások változása miatt azonban a négy osztályos elemi iskolát hatosztályos népiskolává kellett átalakítani, ami a gyülekezet igényeit és anyagi erőforrásait

meghaladta, így az elemi iskola 1907-ben állami fenntartásúvá vált, ami a gyülekezet erejének megroppanását eredményezte, hiszen így az egyházközségi élet nagyrészt a hitélet területére húzódott vissza. A gyülekezeti tagok természetesen továbbra is jelentős szerepet játszottak a város közéletében, s a gyülekezet munkájának kisugárzása továbbra is jelentkezett a város kulturális életében, de a gimnázium, majd az elemi iskola elvesztése a nagy iskolafenntartó gyülekezetek mellett mégis háttérbe szorította az amúgy is kis létszámú evangélikus közösséget.

A gyülekezet lelkésze az egyházközség érdekében végzett munka mellett jelentős közegyházi tevékenységet is végzett. Ennek elismeréseként gyülekezeti lelkészi szolgálata mellett 1883-tól a hegyaljai egyházmegye főesperesének, majd 1890-től a tiszai egyházkerület püspökének választották, így ettől az időtől kezdve Miskolc evangélikus püspöki székhelygyülekezetté vált. Mintegy 44 évi működést követően 1910-ben bekövetkezett halála nagy veszteséget jelentett mind az egyházközségben, mind az egyházkerületben élő evangélikusságnak.

Zelenka Pál püspök-lelkészt Csók György lelkész követte a gyülekezet szolgálatában, de a püspöki székhely Nyíregyházára költözött. 1916. évi halálát követően Duszik Lajos lelkész választására került sor, aki lelkészként 1950-ig folyamatosan tevékenykedett a gyülekezetben.

Az egyházközség élete a két világháború között

Duszik Lajos kiváló szónoki képességekkel rendelkező igehirdetőként lelkipásztori programjának a háborús évek hányattatásai miatt kiüresedő templom hívekkel való újbóli megtöltését tekintette, s ennek a programnak a megvalósításában évtizedeken keresztül fáradhatatlanul és eredményesen tevékenykedett. A Trianont követő időszak a magyar nép számára számtalan veszteséget és szenvedést hozott, s ez alól a miskolci evangélikusság sem volt kivétel. A kétségtelen veszteségek mellett a miskolci evangélikus gyülekezet számára – részben a történelmi okok miatt bekövetkező igazságtalanságok következményeként – a gyarapodás időszaka is elkövetkezett.

A trianoni határrendezés következtében tömegesen települtek át az anyaországba a Felvidékről menekülő, illetve elűzött magyar és német nemzetiségű felvidéki lakosok. Ezek egy része evangélikus hitfelekezetű volt, s számosan Miskolcon találtak végleges otthonot és tevékenységi teret. A világi intézmények (Rozsnyói Erdőigazgatóság, Kassai Posta- és Távíró-, valamint Vasúti Igazgatóság) magasan kvalifikált tisztviselői mellett 1919-ben Miskolcra költözött az Eperjesi Evangélikus Jogakadémia, majd az ezt követő évben az Eperjesi Evangélikus Tanítóképző tanári kara. A város evangélikussága mellett a felsőbb egyházi hatóságok és a város közvéleménye is nagy lehetőséget látott e két egyházi intézmény kényszerű Miskolcra telepítésében, így a közös erőfeszítés eredményeként a két világháború között a város szellemi és kulturális életére jelentős hatást gyakorolt a két felsőfokú oktatási tanintézmény, valamint az Evangélikus Tanítóképző mellett működő gyakorlóiskola tanárai és diákjai által képviselt szellemiség.

Az intézményfenntartás megnőtt terhei mellett az egyházközség anyagi erőforrásai is bővültek. 1922-ben báró Seckendorf Hermann sályi földbirtokos végrendeletileg az egyházközségre hagyta mintegy 1000 katasztrális hold területű vattai földbirtokát. A családtagok által a végrendelet megsemmisítésére indított perek csak 1932-ben zárultak le, s a pereskedések költségei miatt a birtok nagysága felére csökkent, de az ezt követően fennmaradó 400 holdas szántóból származó bérleti díj 1945-ig jelentősen hozzájárult az egyre terebélyesedő gyülekezeti feladatok ellátásához. Az egyházközség anyagi erejének bővülése az egyházi ingatlanok helyzetének javulásában is jelentkezett. 1941-re elkészült a templom és

tornyának külső és belső felújítása. A parókia épületében a könyvtár elhelyezésére is szolgáló tanácsstermet reprezentatív gyülekezeti teremmé alakították át, mely az egyházközségi tanácskozások befogadása mellett a gyülekezeti alkalmak lebonyolítására is alkalmassá vált, s a könyvtár további használatát is biztosította a gyülekezeti tagok és az oktatási intézmények tanárai és diákjai számára. A mindszei evangélikus temetőben ravatalozó és imaház épült.

A gyülekezet lelkészének evangélikus egyházi körökben való elismerését jelezte, hogy 1930-ban gyülekezeti lelkészi feladatai mellett a hegyaljai egyházmegye főesperesévé, majd 1935-ben a Tiszai Egyházkerület főjegyzőjévé, vagyis püspök-helyettesé választották. A gyülekezet felügyelője 1915-től 1938-ig Lichtenstein László volt, aki köztisztviselőként álló evangélikus kereskedőcsalád sarjaként és a Miskolci Takarékpénztár vezérigazgatójaként szakavatottan igazgatta a gyülekezeti életet. Utódja Bruckner Győző lett, aki a Jogakadémia professzoraként és dékánjaként erőteljes vezetőként a II. világháború végéig látta el feladatát. Az egyházközségi adóalanyok száma tevékenysége hatására megduplázódott, a progresszív adózás bevezetésével pedig gondoskodott a méltányos teherviselésről. Az egyházközség költségvetését úgy tette deficitmentessé, hogy eközben lényegében a korábbi eladósodottsági szintet is töredékére csökkentette, így a miskolci evangélikus gyülekezet és tagjainak ereje, tekintélye megerősödött, közéleti szerepvállalása a II. világháború kezdetére kiteljesedett. Ezt a folyamatot törte ketté Magyarország belesodródása a világháborúba. A gyülekezeti tisztségviselők, a közéleti szerepet vállaló egyháztagok egy része, köztük a gyülekezet felügyelője a megszálló szovjet csapatok elől elmenekült Miskolcra, a megfélemlített hívek a gyülekezeti alkalmaktól távol maradtak.

A miskolci evangélikus gyülekezet a világháborút követően és az állami egyházellenes politika időszakában (1945-1989)

A gyülekezet élete az 1944. évi ostrom után viszonylag gyorsan konszolidálódik. Duszik Lajos főesperes-lelkész, valamint a vallástanító lelkészek híveik sorsában osztozva helyükön maradtak. Bár Bruckner Győző, a gyülekezet felügyelője a megszálló csapatok elől külföldre távozott, majd visszatérését követően 1946-ban lemondott tisztről, a gyülekezet vezetése tette készen állt hozzá a háború ütötte valóságos és lelki sebek gyógyításához. A templom épülete jelentős kárt nem szenvedett, de a gyülekezeti terembe beköltöző orosz katonák a könyvtár állományában jelentős pusztítást végeztek. Az itt berendezett katonai pihenőhely és mozgóképszínház a gyülekezet békebelihez hasonló pezsgő életének kibontakozását gátolta. Majd egy éves kényszerű társbérlet után 1946. februárjában közölte az egyháztanácsai jegyzőkönyv, hogy „Isten kegyelméből az egyházi épület megszabadult az orosz katonai megszállás alól”.

Az egykor az egyház anyagi forrásainak megerősítésére épített Hunyadi utcai bérház is újabb bosszúságok forrásává vált. Az inflációs időkben gyorsan elértéktelenedő lakbérek nem fedezték a háborús károk helyreállításának költségeit, s anyaghiány miatt a renoválásra felvett bankhitel felhasználása is akadozott, bár ennek visszafizetése a háborút követő hiperinfláció miatt később nem jelentett nehézséget a gyülekezetnek.

Jelentősebb hátrányt okozott a háború előtt örökségként a gyülekezet tulajdonába jutott 400 holdas vattai földbirtok elvesztése.

A birtokon gazdálkodó bérlő az 1944. évben az egyháztól felvett terményelőleg összegével nyugatra távozott, a helyi lakosság pedig a földosztás lázában önkényesen művelni kezdte a gazdátlan földet. Az érvényes jogszabályok alapján lakás- és iskola-fenntartási indokkal csereingatlan igényét ugyan benyújtotta a gyülekezet, de az ingatlanjuttatás éveken át lebegő

kérdését nem sikerült dűlőre vinni, s az egyháztanácsi jegyzőkönyvben rögzített 1948. évi bejegyzés alapján felkérték a gyülekezetet, hogy az akkoriban már időszerűtlen kérdést tovább ne bolygassák.

Így a gyülekezetet mind bérháza, mind birtokai jövedelmétől megfosztották, s ezután hosszú időre arra kellett berendezkednie, hogy kizárólag hívei áldozatkészségére támaszkodjék, hiszen az egyház és az állam közti egyezmény alapján járó fokozatosan elértéktelenedő államsegély jelképes összege az anyagi helyzetet lényegesen nem javította.

A gyülekezeti létszám, ezzel együtt az egyházfenntartásra kötelezhető egyháztagok összeírása ezért elengedhetetlenné vált. Erre 1948-ban került sor, az akkoriban 70 ezer lakost számláló város népösszeírasi listája alapján. A számbavétel alapján 2967 fő evangélikus élt városunkban, melyből 1656 fő egyházfenntartót írtak össze. A gyülekezethez tartozó dél-borsodi missziós terület lélekszáma 363 fő volt.

Megállapítható tehát, hogy az 1900 évi 2434 fő evangélikussal szemben az evangélikusság száma még növekedett is. A trianoni békediktátumot követő felvidéki betelepülés következtében 1920-ban 2784 fő volt a miskolci evangélikusság létszáma, s az 1948 évi összeírás újabb gyarapodásról ad tanúbizonyságot. Ennek okaként a természetes gyarapodáson kívül a II. világháború utáni magyar-szlovák lakosságcsere és a vidéki lakosság városba áramlását lehet megjelölni.

Veszteségeink nemcsak anyagi alapjaink porladásában, hanem mozgásterünk szűkülésében is jelentkeztek. Az új államvezetés az egyházak közéleti aktivitását csak a világháborút követő első évek koalíciós kormányzása alatt vette tudomásul, a kommunista diktatúra módszeresen igyekezett kiszorítani az egyházakat a társadalom peremére. Először az ifjúsági munka és az egyházi töltésű egyesületi munka korlátozása került napirendre. 1947-ben megszűnt az Evangélikus Diákszövetség, majd a Luther-Szövetség fejezte be kényszerűen működését.

Az Evangélikus Nőegyletet 1948-ban még csak alapszabályának Belügyminisztériumi vizsgálatával zaklatták, 1950-ben azonban már felosztatják, vagyont a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége részére kellett átadnia.

A lelkészi szolgálat gyülekezeti alkalmakra történő visszaszorítása is bekövetkezett, ennek keretében 1950. februárjában leállították a fogházi szolgálatot.

Feltehetőleg a fenntartásából kikerülő oktatási intézményekkel veszítette legtöbbet egyházunk. A Tanítóképző és a Jogakadémia közvetlenül az iskolafenntartó Tiszai Egyházkerület vesztesége volt, de gyülekezetünket is fájón érintette az iskoláktól, s ezáltal az evangélikus egyház egyik legfontosabb missziós terepétől, a tanulóifjúság lelkének ápolásától történő elszakadás. A kötelező iskolai hitoktatás megszüntetése egyben a vallástanácsok lelkészek létszámának fokozatos lemorzsolódását is jelentette. Így a háború előtti 4 fős lelkészi karral szemben az 50-es évek közepére a gyülekezeti lelkész mindössze a városban élő nyugdíjas lelkészek alkalmi segítségére utalva pásztorolja a gyülekezetet.

Nagy veszteséget jelentett az állandó kántori szolgálat megszűnése gyülekezetünkben. Az évtizedeken keresztül kántori szolgálatot ellátó Kubassy Ákos számára lehetetlenné tették tanári állása miatt a kántori szolgálatot, így 1950-től kiegészítő kántorok működése vált szükségessé, mivel a hívek anyagi ereje nem tette lehetővé a kántori állás fenntartását.

1947. október 26-án a templom építésének 150. évfordulójáról emlékezett meg a gyülekezet, s emlékeztet az 1848-as forradalom és szabadságharc 100-ik évfordulójának emlékére rendezett díszközgyűlés, melyben a háború után lassan magára találó magyarság országos

ünnepségsorozathoz kapcsolódóan az egyház is kinyilvánította elkötelezettségét a társadalmi haladás mellett.

Így a világháború utáni első fél évtized a gyülekezeti élniakarás és tettvágy jegyében telt el, s az anyagi gondok ellenére a gyülekezeti élet reneszánsza következett be.

1950. július 1-i hatállyal Duszik Lajos lelkészt kényszerűen nyugdíjazták, s a lelkészi állás betöltéséig Smid István nyugalmazott rozsnyói esperes-lelkészt bízták meg az egyházközség területén a lelkészi szolgálat ellátásával. A nyugdíjazással az aktív és nagy tekintélyű lelkész tevékenységét kívánta korlátozni, s az akkori felsőbb egyházi vezetés ebben a törekvésében kiszolgálta az államnak a gyülekezetek erejének megtörésére irányuló politikáját. A félreállítás tényé a gyülekezet megosztását és a hívek megfélemlítését is magával hozta, s az adminisztrátor-lelkészi feladatokkal megbízott Smid István lelkész kiegyensúlyozott tevékenységére volt szükség ahhoz, hogy a gyülekezet életében ne történjen végleges szakadás.

1951-ben Dr. Weiszer Eleket választották meg gyülekezeti lelkésznek. A gyülekezeti élet az átélt viharok után megnyugodott. Örömmel fordultak ismét a gyülekezetépítés szerény, de sok örömet hordozó hétköznapi felé. Dr. Weiszer Elek, volt vallástanító lelkész megválasztása jó ötletnek bizonyult, hiszen a gyülekezet tagjait gyermekkoruktól jól ismerő, az Evangélikus Nőegylet korábbi elnökeként is közszeretnek örvendő lelkészt érte a megtiszteltetés, hogy ezekben a nehéz időkben az ország egyik legnagyobb múltú evangélikus közösségét tartsa együtt. A megválasztását követő csaknem másfél évtizedes munkásságát a gyülekezet aranykorként érthette meg, hiszen a kedvezőtlen külső hatások ellenére is békés hitépítés folyt ezekben az években, bár az 1952/53-as tanítási év lezártaival új jelentkezők híján lényegében megszűnt az iskolai vallásoktatás, valamint a gyülekezetek nyilvános szociális-karitatív tevékenysége, s így egyik utolsó közéleti szerepvállalási lehetőségtől estek el.

1964-ben a gyülekezet újabb csapást kénytelen elszenvedni, ezúttal másodszor is tragikus módon nyúlt bele a gyülekezet életébe az egyházi felső hatalom. Dr. Weiszer Elek lelkészt a püspöki hivatalba kérték be, ahol a lelkészi állásról való lemondásra és a hernádvécsei lelkészi állás önkéntes elfogadására szólították fel. Az intézkedés valószínű indoka illegális iratterjesztés volt, melyet külföldi teológiai szakirodalom fordításával és gépiratos formában történő terjesztéssel követett el lelkésztársai körében. A felkínált lehetőséget nem fogadta el, ezt követően az egyházi felsőbbség szándékait kiszolgáló egyházkerületi törvényszék határozata alapján a lelkészt azonnali hatállyal felmentették állásából. Ennek következtében a jogász végzettségű lelkész a számára felajánlott kisvárdai lelkészi beosztást nem fogadta el, kilépett az egyházi szolgálatból és világi munkakörben helyezkedett el.

A Weiszer-ügy következtében az egyházközség lelkészválasztási jogáról lemond, s a felsőbb egyházi vezetés részére adja át a lelkész kinevezésének jogát. A püspök 1964. októberében Dr. Fabinyi Tibor lelkészt küldi ki a gyülekezetbe. Az új lelkész a beiktatási istentisztelet alkalmával a gyülekezet támogatását kéri a félelem és széthúzás állapotából való kiemelkedés érdekében, a szeretet jegyében. Dr. Fabinyi Tibor 3 éves tevékenysége új impulzusokat ad a gyülekezeti életnek, örömdetesen nő az alkalmak száma és növekedésnek indul az egyháztalálkozók száma.

1967-ben azonban megürül az Evangélikus Teológiai Akadémia egyháztörténeti tanszékének tanszékvezetői állása, melyre Dr. Fabinyi Tibort előbb 1 évre, majd véglegesen meghívják, így újból lelkészválasztás elé nézett a gyülekezet. A bizalom a korábban már segédlelkészként megismert, miskolci kötődéssel rendelkező Szabik Imre felé fordul, akit előbb 1 évre

helyettes lelkészként rendelnek gyülekezetünkbe, majd dr. Fabinyi Tibor végleges távozása után 1968-ban gyülekezeti lelkésznek választanak.

Szebik Imre lelkész 18 éven keresztül szolgálta a miskolci gyülekezetet, s tevékenységével hosszú időre stabilizálta az egyházközség életét. Szolgálatának idejére esett a gyülekezet alapításának 200. éves évfordulója, melyet a gyülekezet történetét megörökítő könyv összeállításával és megjelentetésével is méltóképp megünnepeltek. A Várhegyi Miklós és Szebik Imre szerzőségében megjelent alapos művet a gyülekezeti levéltárban fellelhető iratok alapján dolgozta fel, az azóta eltelt 20 évben az evangélikus egyház történetét leíró egyéb munkák alapvető forrásául általában az e kiadványban rögzített tények szolgáltak.

Szebik Imrét gyülekezeti és közegyházi szolgálatának elismeréseként 1975-ben a Borsod-Miskolci Egyházmegye gyülekezetei esperessé választották, így ezt követően 1986-ig esperes lelkészként gondozta a miskolci és az egyházmegyei híveket. Csaknem két évtizedes működését követően a Budavári evangélikus egyházközség meghívása miatt 1986-ban lemondott gyülekezeti lelkészi állásáról. Ezt követően a Budavári egyházközség lelkészeként, jelenleg az Északi Egyházkerület püspökeként, illetve a Magyarországi Evangélikus Egyház elnök-püspökeként vezeti és képviseli a magyarországi evangélikusságot.

Működését az egyházközség helyzetének és elismertségének általános javulása jellemezte. Megtörtént a templom tetőzetének és orgonájának felújítása, megoldódott a téli időszakban a templom padjainak a fűtése, mely az idősödő egyháztagok számára teremtette meg a téli időszakban az istentisztelet látogatásának lehetőségét. A templom rendszeresen teret adott az Országos Filharmónia templomi orgonahangverseny sorozatának, ami a város kulturális életébe történő tevékeny bekapcsolódás lehetőségét teremtette meg, sok miskolci lakos számára ez jelentette az egyházi élet visszaszorításának időszakában a templomlátogatás és a zömmel egyházi indíttatású orgonamuzsikán keresztül a spirituális élmény szerzésének legális lehetőségét. A bensőséges hitéleti formák bevezetésén keresztül az egyháztagok újabb rétegeit sikerült visszavezetni a gyülekezeti életbe. A kiscsoportos házi bibliaórák a gyülekezeti tagok bensőséges együttlétét biztosították, a rendszeresen megrendezett szeretetvendégségek keretében elhangzó előadások a kor aktuális kérdéseire adott egyházi válaszokat közvetítették a hívek felé. Az istentiszteletekkel párhuzamosan megrendezett gyermek-bibliaórák a kisgyermekes családok istentisztelet látogatását könnyítették meg, egyidejűleg a kisgyermekek hitoktatásának és az egyházi élet korosztályi igényekhez igazodó megismertetésének lehetőségét nyújtották, s a fiatal házaspárok körében tartott rendszeres esti összejövetelek az istentiszteleti formán kívüli közösségteremtés fórumaivá váltak.

Az egyházakkal szembeni megszorító politika azonban a látszólagos engedmények ellenére is folytatódott. 1980-ban a Mindszenti evangélikus temető lezárását rendelte el a városi vezetés. Ez egyrészt megfosztotta az egyházközséget anyagi alapjainak utolsó morzsáitól, másrészt az istentiszteleti közösséget a gyülekezettel már nem ápoló evangélikus hívekkel való kapcsolattartás utolsó lehetőségét is felszámolta.

A miskolci evangélikus gyülekezet a rendszerváltozástól napjainkig

1986-tól a távozó Szebik Imre lelkész, illetve a munkáját hosszabb rövidebb időre segítő segédlelkészek helyébe Sárkány Tibor és felesége léptek lelkészi és másodlelkészi minőségben. Nyugdíjazásukig, 1996-ig méltó módon folytatták elődjeik munkáját. Szolgálati idejük alatt következett el a rendszerváltozás, ami a gyülekezeti élet nagyobb szabadságát, egyben a gondok szaporodását hozta magával. Sárkány Tibor a Borsod-Hevesi egyházmegye espereseként fáradozott a megye evangélikusságáért, míg felesége előbb az arnóti, majd a

diósgyőr-vasgyári gyülekezet helyettes lelkészeként végzett a gyülekezeti lelkészi szolgálata mellett jelentős munkát, s biztosította ebben a lelkészhiányos időszakban a lelkészi szolgálat folyamatosságát az érintett gyülekezetekben. Működésének idejére esett az orgona elektromos vezérlésének rekonstrukciója, s a tamperei testvér-gyülekezet segítségével a fűtató motor cseréje is megvalósult. Megtörtént a templom tetőzetének teljes felújítása, a korábbi palatető piros cseréptetőre történő cseréje, az egyházi ingatlankárpótlás elindítása.

Az egyházközség 1997-ben ünnepelte a templomépítés 200. évfordulóját. D. Szebik Imre egyházkerületi püspök vezetésével a gyülekezetben korábban szolgált lelkészi és segédlelkészi kar részvételével tartottak ünnepi istentiszteletet, majd ünnepi közgyűlést, melyen Dr. Fabinyi Tibor teológiai tanár az Evangélikus Hittudományi Egyetem képviselőjében visszatekintett a gyülekezet két évszázadot meghaladó történetére.

A belvárosi evangélikus iskolaépületek visszaszolgáltatása már Veczán Pál diósgyőri lelkész és borsod-hevesi egyházmegyei esperes hivatali idejére esett. 2002. szeptemberétől működik a ma már ismét egyházi kezelésben levő Dajka Gábor utcai ingatlanokban a Miskolci Evangélikus Kossuth Lajos Gimnázium. A Magyarországi Evangélikus Egyház fenntartásában működő intézményben az evangélikus lelkiség és oktatási-nevelési hagyományok újraélesztése mellett lehetőség nyílt az állami kezelésben lévő iskola diákjainak és tanári karának zökkenőmentes átvételére és a korábban is közmegebecsülésnek örvendő óvónőképzés folytatására. Ezzel az evangélikus tanítóképzői és a városi oktatási hagyományok ötvöződése ment végbe az új intézményben. Bár az egyházközség nem vesz részt közvetlenül az intézmény fenntartásában, a miskolci gyülekezetek lelkészei az önálló iskolalelkészi szolgálat beindításáig tevékeny szerepet vállaltak az iskola tanulóinak és tanárainak lelki gondozásában és hitoktatásában. A felmenő rendszerben kiépülő egyházi iskola kiszolgálja a város és környéke evangélikusságának középiskolai képzési igényeit, s a felekezeten kívüli tanulóifjúság köreiből reménység szerint tovább gyarapodhat majd a miskolci evangélikusság, így a gyülekezetépítés meghatározó forrásaként is kezelhető az iskolafenntartó tevékenység.

II. A diósgyőri evangélikus egyházközség története

A mai diósgyőri gyülekezet magját, a felvidéki németeket és szlovákokat Mária Terézia telepítette le, akik a kijelölt arnóti artikuláris gyülekezetbe jártak istentiszteletre. A miskolci gyülekezet anyaegyházzá válását követően a diósgyőri hívek a miskolci gyülekezet leányegyházaként működtek tovább.

1798-ban báró Radvánszky Ferenc egyházmegyei felügyelő közbenjárásával a helytartó tanács telket adományozott a leányegyházközség részére, melyen felépítették az imaházat, mely a templom felépítéséig istentiszteleti helyként szolgált.

Az egyházközség önállósítására 1886-ban került sor, ekkor a diósgyőri evangélikusok száma mintegy 600 fő, az egyházfenntartó tagok száma mintegy 240 fő volt. A miskolci evangélikus egyházközség hozzájárult a diósgyőri hívek önállósodásához, a diósgyőri hívek pedig vállalták az önállósodással járó anyagi terheket, így ezt követően a gyülekezet anyaegyházzá vált, s önállóan tartotta fenn a lelkészi és tanítói állást.

A lelkész- és tanítóválasztó közgyűlésen a gyülekezet lelkészéül Nemes Károly miskolci gimnáziumi tanárt és segédlelkészt választotta meg, kántortanítóul pedig Kovács Sámuel sajkázai tanítót hívta meg.

A diósgyőri hívek a vár alatti területet megvásárolták, illetve részben adományok terhére megszerezték, s éveken keresztül gyűjtöttek a templom felépítésére. Végül 1898-ban indult meg a templomépítés, s 1902-ben fejezték be a munkálatokat, s a hosszú előkészületeknek is köszönhetően a templomépítés befejezésekor már a harangok, az orgona és a templom berendezése is rendelkezésre állt. A templomszentelés ünnepét a miskolci és diósgyőri hívek együtt, ünnepi istentisztelet keretében, Zelenka Pál püspök szolgálatával tartották. A gyülekezet templom építésének befejezését követően a hívek továbbra sem tétlenkedtek, iskola építését határozták el, mely 1907-ben fejeződött be.

Nemes Károly lelkészt az egyházmegye 1923-ban esperesévé választotta. Halála után Moravcsik Sándor lett a lelkész majd 1964-től Tarjáni Gyula követte, aki a lelkészi szolgálatot egészen 1976-ig végezte. Ezt követően Veczán Pál miskolci másodlelkészt hívta meg a gyülekezet lelkészévé, aki jelenleg is ellátja a szolgálatot a gyülekezetben, valamint 1997-től a Borsod-Hevesi egyházmegye esperesi teendőit is végzi.

Az egyházi ingatlanrendezés keretében a gyülekezet visszakapta az iskola épületét, jelenleg felújítása és új funkcióra történő felkészítése történik, mivel általános iskola indítását a létszámban megfoghatkozott gyülekezet nem igényli.

III. A Diósgyőr-vasgyári evangélikus gyülekezet története

A vasgyári és perecesi hívek léte diósgyőri templomszentelés óta dokumentált, amikor a gyülekezeti iratok tanúságtétele alapján részt vettek az ünnepi istentiszteleten. Ezt követően a diósgyőri templomot látogatták a XIX. század első évtizedéig. 1908-ban alakultak a diósgyőri anyaegyház leányegyházává. A diósgyőri hívek a leányegyház önállósági és templomépítési törekvéseit nem támogatták, hiszen saját gyülekezeti életük gyengülésétől tartottak. Ennek ellenére a vasgyári hívek 1909-től önálló istentiszteleti helyet alakítottak ki a vasgyári leányiskola dísztermében, amit a reformátusokkal közösen használtak. Az első világháborút követően döntő lépést tettek a hívek az önállóvá válás útján. Vietórisz László személyében 1922-ben hitoktató lelkészt választottak. 1932. évi halálát követően előbb Moravcsik Sándor, majd diósgyőri lelkésszé történő választását követően Topscher Zoltán lett a hitoktató lelkész. 1935-ben a gyülekezet anyaggyülekezetté vált, majd még ebben az évben sor került a templomépület alapkövetésére. A hívek adományaiból 1936-ban befejeződött a templomépítés. A váratlanul elhunyt Topscher Zoltán helyére dr. Vető Lajos lelkészt választotta a gyülekezet, aki 1948-ban az egyházkerület püspöke lett. 1949-től Balikó Zoltán látta el a lelkészi szolgálatot, aki a gyülekezeti élet erőteljes fellendítését érte el, melynek következménye lett az 1956. évi elmozdítása a gyülekezeti lelkészi állásból. Bár pár hónap elteltével újból elfoglalhatta szolgálati helyét, három év múlva a pécsi gyülekezet hívását elfogadva újból megüresedett a gyülekezeti lelkészi állás. 1959-től nyugdíjba vonulásáig Pásztor Pál lelkészként, illetve 1967 és 1975 között esperesként szolgált a vasgyári és borsod-hevesi evangélikus híveket. Nyugdíjba vonulását követően több helyettesítő lelkész, illetve segédlelkész szolgált a gyülekezetben, de a lelkészi munkahely tartós betöltésére lehetőség nem mutatkozott, jelenleg Veczán Pál diósgyőri esperes-lelkész helyettes lelkészként látja el a gyülekezeti lelkészi szolgálatot.

Felhasznált irodalom:

Bruckner Győző: A Miskolci Evangélikus Jogakadémia

Kubassy László: A miskolci evangélikus egyházközség orgonájának története, Miskolc, 1997. 14 o.

Szebik Imre-Várhegyi Miklós: A miskolci evangélikus egyházközség története, Miskolc 1983. 310 o.

Tarcai Béla: Az evangélikus egyház, in: Dobrossy István (főszerkesztő): Miskolc története IV. Miskolc, 2003. 850-863. o.

Zsugyel János: Emléklapok a miskolci evangélikus egyházközség legutóbbi fél évszázados történetéből, Miskolc, 1997. 51 o.

Zsugyel Kornél: A diósgyőri evangélikus templomépítés története 1869-1902, Miskolc, 1997. 16 o.